

Maktkontinuitet i munningen av Trondheimsfjorden

Arkeologi og vegetasjonshistorie 800 BC – 1200 AD

Power continuity at the mouth of the Trondheimsfjord in central Norway

Archaeology and Vegetation History 800 BC–1200 AD

Birgitta Berglund

Professor, Dr. Philos., Institutt for arkeologi og kulturhistorie, NTNU Vitenskapsmuseet

birgitta.berglund@ntnu.no

Thyra Solem

Forsker, Dr. Scient, Institutt for arkeologi og kulturhistorie, NTNU Vitenskapsmuseet¹

thyra.solem@outlook.com

ABSTRACT

The *Trondheimsfjord* runs from the Norwegian west coast far to the east, from where routes along the rivers lead to the Gulf of Bothnia. Continuity in power and prosperity at the mouth of the fiord is discussed, with the starting point in material culture from ca. 800 BC–1200 AD. Ørlandet at the mouth of the fiord is important, and the vicarage at Veklem there is used as the main example. There we find the perhaps biggest grave mound in Sør-Trøndelag County and a stone church with its roots in 1000–1300 AD. Archeological excavations in the decades around the year 2000 have revealed remains from 800–1200 AD there. The first pollen analysis combined with macrofossil investigations to shed light over a prehistoric farm in Trøndelag is done at Veklem.

FJORDMUNNINGER OG MAKT

Fjordmunningene langs norskekysten har i alle tider gitt grunnlag for maktoppbygging. Det var godt om mat, både på land og i sjøen. Fjordmunningene er knutepunkter mellom ferdsel langs norskekysten og inn og ut fjordmunningen. En fjordmunning som leder inn

1. Thyra Solem er ansvarlig for vegetasjonshistorien i artikkelen og Birgitta Berglund for arkeologien og kulturhistorien ellers.

til en så stor fjord som Trondheimsfjorden med sine ressursrike og godt befolkede områder, burde tidlig ha vært spesielt lokkende, og en kan forvente å finne tydelige materielle spor etter makt her.

For å få og beholde makt over folk og ressurser trengs våpen for å terrorisere andre og til eget forsvar, samtidig som kontroll over menneskers ideologi er et viktig virkemiddel. Hvis man først har makt, har man også den beste muligheten til å holde på makten.² Før makten ble sentralisert av kongen og etter hvert av erkebispens var det ikke lang fysisk avstand mellom folk og makthavere. En stor gravhaug fra jernalderen kan sees som et ideologisk uttrykk for en mer lokal makt, mens en steinkirke fra middelalderen var det samme for en sentralisert makt.

Det kan diskuteres hvilke områder som omfattes av fjordmunningen. Historikeren Gerhard Schøning spekulerte over det da han reiste i Trøndelag på 1770-tallet.³ Han mener den nordlige grensen er Nes i Bjugn og den sørlige innløpet til Hemne. I dag er munningen av Trondheimsfjorden markert med en strek på kartet mellom Storfosna og Agdenes. Fjorden er med sine 126 km Norges tredje lengste fjord.⁴ Her regnes både Ørlandet, Bjugn og Agdenes til fjordmunningen, men også de områdene utenfor, som Schøning regner med, har antakelig vært påvirket av å være så nær.

De som kontrollerte munningen av Trondheimsfjorden kunne i stor utstrekning kontrollere Trøndelag med sitt jordbruk og sine rike utmarksressurser, bl.a. myrmalm. Jern ble produsert her allerede i keltertid⁵ og må ha hatt viktige avsetningsområder i kystområder der jern ikke ble produsert. Nord-Norge har bare to kjente forhistoriske jernutvinningsanlegg,⁶ men er rikt på funn av jern fra jernalderen. Transport fra de indre Trøndelagsområdene der jernet ble produsert, gikk lettest på Trondheimsfjorden, og båtlaster måtte passere munningen. Også andre utmarksprodukter fra Trøndelag som pelsverk, kleberstein og tjære måtte passere fjordmunningen liksom jordbruksprodukter og kanskje østlige handelsvarer. Nylig er et vikingtids hengesmykke av karelsk type funnet på Nes i Bjugn⁷ og et annet ved Reinskloster. Funnene kan tyde på at Trondheimsfjorden og ferdelsesveiene langs de store elvene østover til Bottenhavet og videre sørover til Mälardalen var koblet til handelsveien derfra over til Karelen og Novgorod. Et senere eksempel er skulpturen Anna selv tredje fra Nes kirke i Bjugn som tilskrives Haaken Gulleon fra Enånger i Hälsingland i senmiddelalderen.⁸ I eldre jernalder kan bl.a. spannfornet keramik og vestlandskjeler ha gått motsatt vei fra kysten og inn Trondheimsfjorden og videre østover til Bottenhavet.⁹

2. Se Berglund 1995a, s. 11–14 og 2007, s. 33–35 og der ref. litt. om maktbegrepet.

3. Schøning 1979 [1910], s. 280–281.

4. Bakken 2000, s. 12–13.

5. Stenvik bl.a. 1990, 2015.

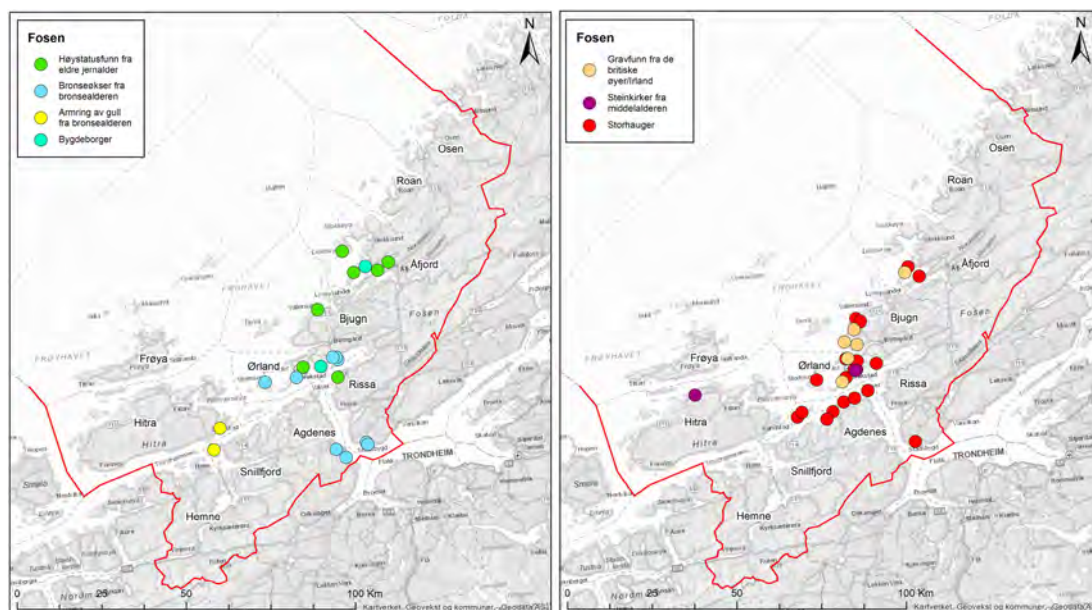
6. Jørgensen 2010, 2015.

7. Berglund 2016a, s. 20.

8. Karlsson 2005, 9, s. 47–49.

9. Berglund 1995b, s. 22–25 og der ref. litt.; Johansen 2003, s. 104–117.

MARKERING AV MAKT

Figur 1a og b: Eksempler på markering av makt på Fosen. Kart: Kristin Eriksen, NTNU Vitenskapsmuseet.

Store gravminner, store nausttuffer, gjenstander av edelmetall og andre sjeldne og kostbare materialer, konsentrasjon av våpen, gjenstander brukt i den mer offisielle kulten og gjenstander som kommer langveis fra brukes ofte som tegn på makt, velstand og kontakter i bronsealder og jernalder. Bygninger av stein fra middelalderen sees som et uttrykk for det samme. I området finnes både kloster (Reinskloster) og slott (Austrått) med slike bygninger, men også steinkirker. Vi konsentrerer oss om storhauger, høystatusfunn, våpen, importfunn fra De britiske øyer/Irland og steinkirker. Fig. 1a og b viser forekomsten av en del av disse kulturminnene i Fosen fogderi. Kulturminnene og det de sier om temaet diskuteres nedenfor.

Storhauger

For å kunne oppføre en storhaug var det nødvendig å ha råd til å avsette tid og arbeidskraft. Det er beregnet at det kan ha tatt mer enn 3500 dagsverk å bygge de største haugene.¹⁰ Her regnes en rund gravhaug eller gravrøys som storhaug hvis den er minst 30 m i diameter og 2–3 m høy. Tilsvarende må en langhaug eller langrøys være minst 30 m lang, men uten krav til minsthøyde. Det ble anlagt storhauger både i bronsealder og jernalder, men det er vanskelig å skille mellom dem. Storhauger av stein skriver seg ofte fra bronsealder, mens de jordblandete og de som er bygd av sand oftest er fra jernalderen.¹¹ En undersøkelse på Vestlandet viser at de fleste storhauger ble anlagt AD 350–550, dvs. i slutten av romertid og i folkevandringstid.¹²

10. Ringstad 1987, 21–25.

11. Se Henriksen 1997, s. 42–54 for datering av storhauger i Agdenes kommune. Her er imidlertid kravet til størrelse satt høyere enn i Henriksens arbeid.

12. Ringstad 1987; se også Dommasnes & Hommedal 2016, s. 135–136 om datering av storhauger.

I Agdenes ligger storhaugene tett langs leia inn til Trondheimsfjorden.¹³ De finnes på Sør-Leksa, Rishaug, Raustein, Hegg og Agdenes. På Ørlandet ligger storhaugene på Hovde, Veklem, Opphaug, Uthaug og Austrått. På Stor-Fosna så Schøningen haug som må ha vært over 30 m i tverrmål.¹⁴ Også på Vik skal det ha vært en storhaug. I Bjugn finnes storhauger på Val og Valseidet,¹⁵ men på Tørrem og Steinvik er de fjernet. Fjernete store hauger uten oppgitt mål, er ikke med på fig. 1b.¹⁶

Også på Fenstad i Rissa et stykke inn i Trondheimsfjorden finnes en storhaug, mens det nord for Bjugn bare er på Tårnes og Grimstad i Åfjord vi har funnet opplysninger om slike. Det finnes store hauger også i Hemne og Snillfjord, men det er uvisst om de kan karakteriseres som storhauger etter de krav som her er satt.

Det er tydelig at storhaugene konsentrerer seg om munningen av Trondheimsfjorden og spesielt Ørland, Bjugn og Agdenes. Dette understreker munningens strategiske betydning lenge før Norge ble samlet under én konge og før kaupangen som etter hvert ble til Trondheim, var påtenkt. Storhaugene i Åfjord ligger ved mindre fjorder.

Gullfunn og andre høystatusfunn fra bronsealder og eldre jernalder

På Hemnskjel i Snillfjord og Strand på Hitra er det ved skipsleia funnet armringer av gull fra yngre bronsealder. Slike armringer var neppe for hvem som helst.

Av ni bronseøkser fra bronsealderen fra Fosen er fem fra Ørland (Austrått, Hovde og Stor-Fosna), to er fra Rissa (Vålan og Kasset) og to fra Agdenes (Ingdalen og Indergård). De fleste er arbeidsøkser, men å eie en øks av bronse må likevel ha med makt og velstand å gjøre i et samfunn der de fleste fortsatt brukte redskaper og våpen av stein. Det kan ikke være tilfeldig at alle bronseøkserne er konsentrert om munningen av Trondheimsfjorden.

Åfjord merker seg ut med flere høystatusfunn fra eldre jernalder, blant annet romersk serveringsutstyr med vinøse, vinsil og fat av bronse fra Sørgården på Linesøya og fra Dragseidet en glassbeger og en gemme av grønt glass med inngravert bilde av en romersk keiser.¹⁷ Viser funnene deltakelse i den romerske hæren eller er de krigsbytte etter kamp? Fra Aa prestegård er en relieffspenne av forgylt sølv med rik ornamentikk og fra Tårnes et hengesmykke av gull. Fra Val i Bjugn og Fevåg i Rissa er to nå tapte fingerringe av gull og fra Røstad på Ørlandet en tapt betalingsring av gull. Skår av glassbegre er funnet både i Åfjord og Rissa. Igjen er det området nærmest munningen av Trondheimsfjorden som merker seg ut sammen med Åfjord.

Bygdeborger

En bygdeborg kan være tilfluktssted for en stormann og hans nærmeste eller for en hel bygd eller grend som beskyttelse mot fremmede angripere. Det er tenkelig at stormannen også kunne ha brukt den som skydd mot de i nærområdet som han sikkert terroriserte.

13. Se også Henriksen 1997, s.86.

14. Schøning 1979 [1910], s. 292–293. Han oppgir at haugens tverrmål er 148 skritt. Med en skrittlengde på 80 cm skulle haugens tverrmål være ca 38 m.

15. Bjugn bind I 1974.

16. Det må også tas forbehold om at enkelte storhauger kan være oversett i min gjennomgang av dem.

17. Se Sognes 2005, 160.

En bygdeborg, Borgklinten, som ut fra et funn¹⁸ trolig var i bruk på 400–500-tallet som de fleste borgene,¹⁹ ligger nær middelalderborgen Austrått. Viksteinen på Hestvik i Åfjord er den eneste bygdeborgen som er kjent på Fosen nord for Ørlandet.²⁰ I Rissa skal det også finnes en bygdeborg.²¹ På sørsiden av Trondheimsfjordens munning er ingen bygdeborger kjent i Fosen.²²

Naboskapet mellom Borgklinten og Austrått er neppe tilfeldig. Det er heller ikke tilfeldig at tyskerne under annen verdenskrig satte opp et av de største fortene langs Atlanterhavskysten nær borgen. Dette viser at Ørlandssiden av fjordmunningen har vært strategisk viktig både for ca 1500 år siden og under annen verdenskrig.

Også på Agdenessiden vitner flere anlegg om fjordmunningens strategisk viktige beliggenhet slik Merete Moe Henriksen har vist.²³ Her finnes bl.a. Agdenes festning og krigsminnesmerker fra siste verdenskrig. En ca. 100 m lang mur som går under navnet Brøstvernet, og som er nevnt allerede på 1700-tallet av Schøning²⁴, kan være et eldre befestningsanlegg.²⁵

Våpen fra jernalderen

Graver utstyrt med våpen viser til et brutalt samfunn der det til og med ble ansett som nødvendig å utstyre de døde med våpen. Våpen trengtes for å holde på og utvide makt. Ifølge Gulatingsloven²⁶ skulle hver mann kunne vise fram sine våpen på våpentinget. Våpnene skulle bestå av øks eller sverd og i tillegg spyd og skjold. De skulle også bidra med piler og en boge til leidangsskipet. Her er det kongemakten som ligger bak organiseringen. Hvor tidlig det var slike bestemmelser vet vi lite om. Vi har gjort en rask gjennomgang av opplysninger fram til ca. 1980 om våpenfunn fra eldre og yngre jernalder. Eventuelle våpenfunn fra Fosen som befinner seg andre steder er ikke tatt med. Ettersom økser, piler og buer kan brukes til annet enn stridsvåpen er de utelatt.

Åtte funn opplyses å være fra eldre jernalder. Ørland og Bjugn merker seg ut med fire funnsteder, men våpenfunn er også gjort på Hitra, i Åfjord og i Osen. De fleste funnene er fra graver. Dette står i skarp kontrast til yngre jernalder der minst 100 funn som inneholdt ett eller flere våpen er kjent fordelt på tre konsentrasjoner, flest i Hemne og Åfjord, deretter Ørland og Agdenes. Yngre jernalders gravfunn fra ytre strøk i Agdenes og spesielt på nordspissen består av våpen.²⁷ Den store mengden våpen fra yngre jernalder, og flest fra vikingtid, tyder på at området var underlagt stormenn og etter hvert kongemakten som krevde at frie menn skulle ha våpen som kunne brukes både til angrep og forsvar. Vi aner her ufredstider, Gulatingslovens bestemmelser om bevæpning og stormenn eller konger som ønsket å ha bevæpnede og båtvanne menn til rådighet i sin krigsflåte.²⁸

18. Funnet er en beltestein, brukt til å slå ild med, museumsnummer T18007. Slike beltesteiner dateres vanligvis til 200–570 e.Kr. Se også Ystgaard 2014 om datering av bygdeborger.

19. Ystgaard 2014, s.203, 212–213,

20. Ystgaard 2014, s.169.

21. Th. Petersen 1942, s. 11. Borgen oppgis ikke å være undersøkt og er usikker.

22. Se Ystgaard 2014, s.169, fig. 4.3.

23. Henriksen 1997.

24. Schøning 1979 [1910], s. 80.

25. Henriksen 1997, s. 112, 117.

26. Gulatingslovi utg, 1969, Kap.15, s. 278.

27. Henriksen 1997, s. 114–116.

28. Jfr. Ystgaard 2014, s. 304–305, om forskjeller i krigføring mellom romertid og vikingtid.

Gravutstyr fra De britiske øyer og Irland

Figur 2: Irsk ringspenne fra vikingtid fra en grav på Nes i Bjugn. Blant andre keltiske funn fra Bjugn er to gryter, en vinøse, to hankebeslag til et trespann og en skålvekt med to vektlodd. Foto: Åge Hojem, NTNU Vitenskapsmuseet.

I Trøndelag er de største konsentrasjonene av vikingtids gravfunn fra De britiske øyer og Irland i indre områder langs Trondheimsfjorden, men det er også en tydelig konsentrasjon ved munningen, alle fra Ørland og Bjugn unntatt en enkel ringspenne fra Tårnes i Åfjord.²⁹ De på Ørland er beslag fra Uthaug³⁰ og Grande,³¹ mens de fra Bjugn er fra Tønnøl, Nes og Steinvik, deriblant en stor ringspenne (fig. 2).³² Nylig er et keltisk beslag med spor av forgylling funnet på nordspissen av Agdenes ved metallsøking i dyrkamark.³³ Gjenstandene kan ha havnet i området på mange måter. De kan være røvet på ferder til De britiske øyer og Irland, skaffet til veie på handelsplasser, avgifter eller røvet gods fra skip som skulle inn Trondheimsfjorden, gaver fra allierte eller tilhøre innflyttede som var gravlagt med utstyr hjemmefra. Uansett var nok kontakten mellom øyene i sørvest og områdene ved munningen av Trondheimsfjorden stor i vikingtid. De ser bokstavelig talt ut til å ha fått vind i seilene fra og med at seil ble vanlig rundt år 800. Den nord-norske handelsmannen Ottars beretning for kong Alfred om sin reise til De britiske øyer rundt år 800 viser at det ikke var uvanlig med slike seilaser.³⁴

29. Sognnes 1988, s. 37–41, fig. 10; Heen-Pettersen 2013, s. 18, fig. 2.

30. Museumsnummer T17384b.

31. Museumsnummer T17739b.

32. Berglund 2016a, s. 20; Heen-Pettersen 2016.

33. Museumsnummer T27216.

34. Bately 1980.

Steinkirker

Steinkirker bygget i middelalderen er tegn på velstand og makt enten de ble bygget som en privatkirke på en stormanns gard eller som en sognekirke. I områder der hus ble bygget av torv, tre og leire må en kirke av stein ha sett særdeles imponerende ut. En lokal stormann kunne vise sin makt ved å bygge en steinkirke, men det kunne også makthavere som konge og erkebiskop. I sistnevnte tilfelle var det ikke den lokale makten som ble synlig, men den sentrale som med steinkirken markerte sitt nærvær.

Middelalderkirker av stein som har fungert som sognekirker finnes på Fosen foruten på Veklem bare på Dolm på Hitra. I tillegg kommer privatkirkene på Austrått og Reinskloster.³⁵

I tillegg til Veklem og Austrått fantes det i Ørland kirke i middelalderen også på Uthaug og et privatkapell på Stor-Fosna. Også på Vik fantes det ifølge Schøning en kirke.³⁶ Vi kan merke oss at ifølge Trondheims Reformats fra 1589 var prestegården ved hovedkirka i Ørland, dvs. Veklem kirke, den som det kunne sås mest korn på sammen med prestegården i Bjørnør i Fosen len.³⁷ På prestegården til Dolm kirke på Hitra, kunne det holdes flere melkekyr, men der kunne det sås betydelig mindre korn. I Trondheims Reformats ser prestegårdene på Veklem og Dolm ut til å være de beste i Fosen len.

Konklusjon

De valgte markeringene tyder på makt og velstand fra bronsealder til middelalder i munningen av Trondheimsfjorden, spesielt i Agdenes, Ørland og Bjugn. Storhaugene utmerker seg i eldre jernalder, enda mange ble anlagt i bronsealder og kanskje noen først i vikingtid. Det forutsetter at de fleste storhaugene virkelig ble etablert i eldre jernalder slik det er konstatert på Vestlandet. Bronseøkser fra bronsealderen er på Fosen bare kjent fra munningen av Trondheimsfjorden. Få våpen er kjent fra eldre jernalder, men flest fra Ørland og Bjugn. Åfjord utmerker seg i eldre jernalder med statusfunn av særdeles høy klasse. Der liksom i Ørland finnes en bygdeborg.

Ørland og Bjugn utmerker seg med spesielt mange funn fra De britiske øyer og Irland i vikingtid. Det skjer en markert oppgang i funn av våpen i yngre jernalder. Mange er fra Ørland og Agdenes, men enda flere fra Hemne-området og Åfjord. I Agdenes ligger kong Øysteins havn. Ut fra ¹⁴C-dateringer startet byggingen allerede i yngre jernalder,³⁸ dvs. lenge før kong Øysteins regjeringstid i begynnelsen av 1100-tallet. Navnet viser at havnen og fjordmunningen var viktige for kongemakten med feste i Trondheim. Innløpet til Trondheimsfjorden utmerker seg i middelalderen med steinkirker, herreseter og et kloster, noe som viser betydningen av området.

Det er tydelig at makthavere har hatt stor interesse av å kontrollere munningen av Trondheimsfjorden under skiftende samfunnsforhold i hele den lange tidsperioden, enten de selv har hatt tilhold der eller at de mer indirekte har hatt kontroll gjennom representanter. I vikingtid kunne kontrollen være å organisere båtvanter og bevæpnede menn til kongens krigsflåte. Ørland utmerker seg mest i vår gjennomgang av levninger som viser til makt og velstand og nedenfor skal vi se nærmere på undersøkelser på en av gardene der.

35. Ekroll 1997, s. 276–277; Dybdahl 2005, s. 245.

36. Schøning 1979 [1910], s. 295–297; Rygh 1901, s. 51–54; Petersen 1932 s. 31.

37. Hamre 1997, s. 71–75.

38. Henriksen 1997, s. 105–106, 127.

VEKLEM – ET EKSEMPEL

Veklem – landskap og funn

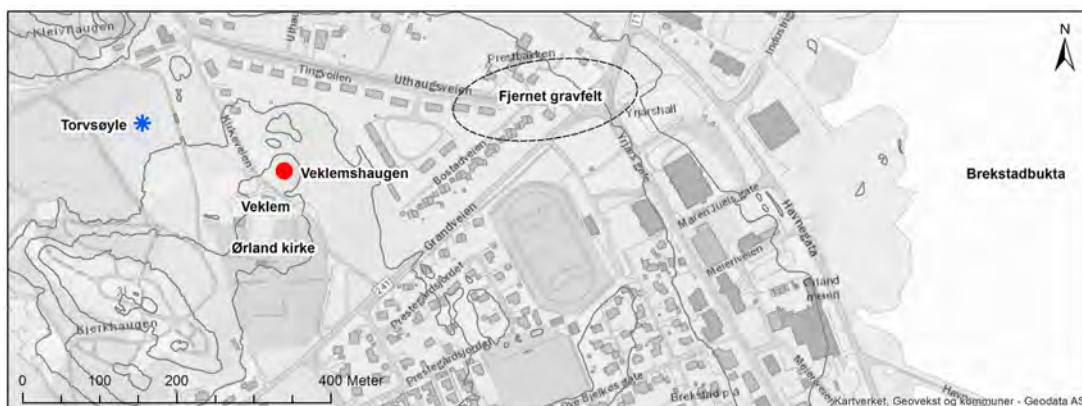

Figur 3: Veklemshaugen og Ørland kirke. Foto: B. Berglund, NTNU Vitenskapsmuseet.

På Veklemsplatået, lengst i vest på det ytterste høydedraget på Ørlandssiden av munningen, er Veklemshaugen og steinkirken (fig. 3) de mest tydelige minnene om makt i jernalder og middelalder. En virkelig storhaug der en eller flere betydningsfulle personer på stedet var gravlagt og kunne dyrkes i kulten holdt folk sammen. Samtidig kunne storhaugen avskrekke eventuelle angripere. Kirken viste at nå var befolkningen som sognet til kirka underlagt sentralmakten, enten det nå var erkebispem eller en lokal stormann som var byggherre.

Fra platået som ligger 15–20 m over dagens havnivå, har man utsikt over store deler av det lave Ørlandet og munningen av Trondheimsfjorden. Samtidig kunne både haugen og kirka sees på lang avstand i det flate, lave landskapet. Toppen av haugen ligger 26,5 m over dagens havnivå. Platået besto først av nordøstspissen av en liten øy, for det meste en berg-rabb som er dagens Kjerkhaugen (fig. 4). Da landet etter siste istid lå 15 m over dagens havnivå ble det bedre plass. Fortsatt var avstanden kort til sjøen. Da landet lå 10 m over dagens havnivå, trolig for ca 2500 år siden, nådde Brekstadbukta øst for Veklem helt inn til Opphaug.³⁹ Veklem lå ved innløpet til denne bukta som gikk inn mot nordvest langs høyderyggen på Ørlandet. Kjerkhaugen gir ly fra sørvest.

39. Henriksen 2014, fig. 26 s. 172; Gran 2016, s.5.

Figur 4: Veklem med uttaksstedet for torvsøyle til pollenanalyse og høydekurver (5m ekvidistanse) over nåværende havnivå. «Fjernet gravfelt» viser omtrentlig beliggenhet for gravene G. Schøning så i 1774. Kart: Kristin Eriksen, NTNU Vitenskapsmuseet.

Bortsett fra noen bergrabber på Hovde, nabogarden i sør til Veklem, er platået på Veklem det høyeste i den ytre delen av Ørlandet, og det er her en kan vente å finne de eldste funnene i området. Det er imidlertid bare fire gjenstander herfra, foruten de som er kommet fram ved arkeologiske utgravninger fra og med 1990-tallet. Funnene består av en klebergryte fra eldre jernalder,⁴⁰ en spydspiss fra vikingtid,⁴¹ en bysantinsk mynt fra 600-tallet og et fiskesøkke fra historisk tid.⁴² Funnene er ikke så gamle som en kunne vente, men det er nokså tilfeldig hvilke gjenstander som er funnet og levert inn. Det er ikke vanlig å finne bysantinske mynt i Trøndelag.

På høyderyggen tvers over Ørlandet med Veklem i sørøst, Vik lenger mot nord og Opphaug i nordøst finnes mange gardar med forhistoriske røtter. De fleste funnene fra jernalderen stammer fra graver. I hedensk tid la de etterlevende ofte gjenstander i graven. Det er vanlig å anta at de viser hva den døde hadde drevet med i livet. En annen tolkning er at gravutstyret var det den døde kunne trenge på veien til dødsriket. Det hadde ingen hensikt å utstyre en avdød med sverd eller tekstilredskap for et neste liv, hvis den gravlagte ikke kunne bruke det.

Menn fikk oftest våpen med seg i graven. Minst 30 våpen fra jernalderen, for det meste fra yngre jernalder, er funnet på Ørlandet. Blant våpnene er 11 sverd og 12 spydspisser, de fleste fra graver. Kvinner ble gravlagt med smykker, sigder og redskaper for bearbeiding av dyrkede vekster for produksjon av tekstiler. Gravfunnene viser jevnt over til et velstående bondesamfunn i jernalderen, noe som ikke er overraskende med den selvdrenerende sandjorden som utgjør undergrunnen i store deler av Ørlandet. Beliggenheten tyder på at også fiske var viktig.

Det er få gravfunn fra Veklem hvis en sammenligner med enkelte andre gardar på høydedraget. Likevel ruver den store Veklemshaugen her som en tydelig maktdemonstrasjon, og et gravfelt som nå er fjernet ble omtalt allerede av Schøning på 1770-tallet.⁴³ Han sier at

40. Museumsnummer T18146.

41. Museumsnummer T18144.

42. Museumsnummer T16299.

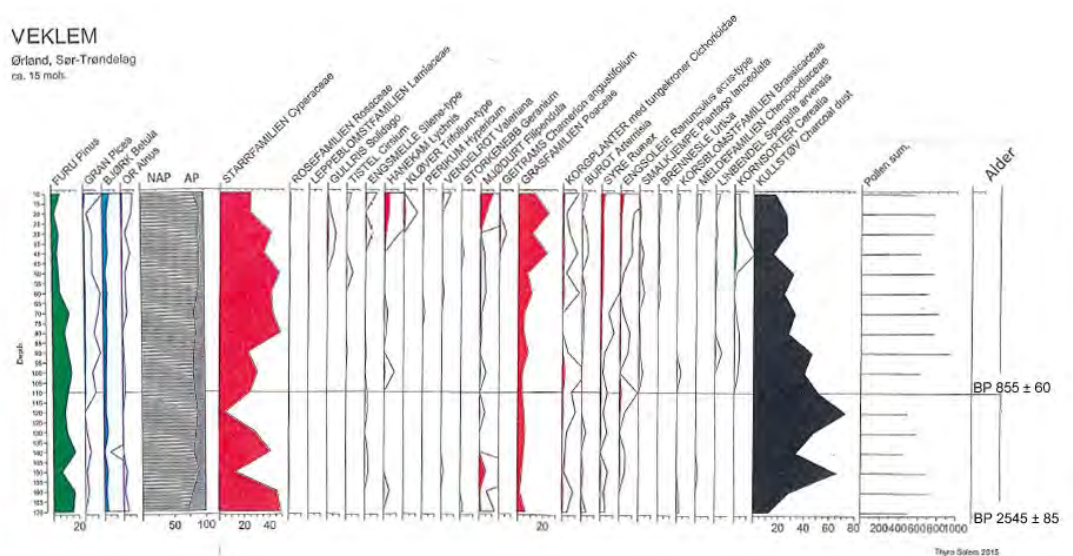
43. Schøning 1979 [1910], b.1, s. 285.

der lå en av de største langhauger han hadde sett. På *Svenskhaugan* sørøst for prestegårdstunet finnes to store gravhauger, 15 og 19 m i tverrmål og 1,2–1,6 m høye.⁴⁴

Arkeologi og vegetasjonshistorie

I 1991–2007 ble det gjort utgravninger på Veklem i forbindelse med bl.a. utvidelse av kirkegården.⁴⁵ Utgravningene ble komplettert med en vegetasjonshistorisk undersøkelse av en torvsøyle og av makrofossiler fra undersøkelsene i 1995–2001.⁴⁶ Dette var første gangen det ble utført både pollenanalyse og analyse av makrofossiler for å belyse vegetasjonen på en forhistorisk gard i Trøndelag. Det er utført flere utgravninger på Veklem senere,⁴⁷ men her er det mest de eldre undersøkelsene som tas opp.

Pollenanalyse

Figur 5: Prosent-pollendiagram for et utvalg av pollentyper fra Veklem. Noen kurver er forstørret 10 ganger. For standard pollendiagram analyseres det til en sum av ca. 500 landplantepollen, og de forskjellige pollentypene regnes i prosent av denne summen. En total kolonne i diagrammet viser forholdet mellom treslag AP og ikke-treslag NAP. Forholdet viser skogdekkets tetthet. Pollendiagram «leses» nedenfra (eldst) og oppover. På grunnlag av en datering er diagrammet delt i en øvre og en nedre sone. Diagram: Thyra Solem, NTNU Vitenskapsmuseet.

Vegetasjonen i Veklemsområdet har endret seg fra området ble tørt land en gang mellom BC2500 og BC800 og til våre dager,⁴⁸ og denne vegetasjonsutviklingen kan spores ved hjelp av pollenanalyse.⁴⁹ Årlig avsetning av luftens innhold av pollen (blomsterstøv) blir

44. Ørland bind 1 1974, s. 25–26.

45. Pettersen 1991; Wik 1991; Aasvang 1994; Urbanczyk 1995; Berge 2001, 2002; Øien 2008. Birgitta Berglund var prosjektleder for utgravningene unntatt den i 2007 da Preben Rønne var prosjektleder.

46. Se Solem 2001 for fullstendig diagram og analyse av makrofossiler.

47. Bl.a. Mokkelbost & Sauvage 2015; Sauvage & Mokkelbost 2016.

48. Kjemperud 1986; Solem & Solem 1997.

49. Se Fægri & Iversen 1989 for forklaring på hva pollenanalyse er.

lagret i myr og tjern som vil fungere som arkiv. I 1995 ble det nord for Kjerkhaugen tatt opp en torvsøyle fra myr inne på militært område (fig. 4). Et pollendiagram er utarbeidet for hver 10 cm fra topp til bunn, og det viser hvordan vegetasjonen har endret seg gjennom århundrene (fig. 5).⁵⁰

Da torvdannelsen startet BP2545±85, dvs. i yngre bronsealder,⁵¹ var klimaet i ferd med å bli kjøligere etter varmetiden som startet i atlantisk tid ca. BC6000. I starten av torvdannelsen var havstranden ikke langt unna, og det forekommer noen spredte pollenfunn av strandplanter. Gjennom hele diagrammet er andelen av treslagspollen ganske liten. Furu-pollen er den kraftigste av pollenkurvene for treslag, men den når aldri over 20%. Dette viser at furu antagelig ikke vokste lokalt. Kurvene for bjørk og or har også svært lave verdier. Disse, lik furu, produserer store mengder pollen, så i den utstrekning de har vokst lokalt, er det som i spredte løvskogskratt. Pollen av gran er fjernflukt fra områder lenger øst.

På 110 cm dybde i diagrammet registreres de første funn av pollen fra kornslag. Dette nivået er datert til BP2545±85, dvs. tidlig middelalder. Korndyrkingen må sees i forbindelse med et gårdsanlegg på Veklem. Noe tidligere, øverst i den nedre sonen, ser man at vegetasjonen ble beitet. Soleieblomstene sto igjen og ble ikke beitet og spredte derfor sine pollen. Diagrammet har dermed fanget opp eldre spor etter husdyrhold enn etter korndyrking.

Kullstøv blir lagret i myra på samme måte som pollen. Den kraftige kullstøvkurven som begynner i bunnen av torvsøylen og er kraftigst i den nedre delen av diagrammet viser menneskelig virksomhet i området fra BP2545±85, dvs. yngre bronsealder. Generelt er kullstøv knyttet til menneskelig aktivitet med bål, fyring og eventuelt avsviing av vegetasjonen, og kullstøvparkler vil i mange tilfeller være den eneste indikasjonen på at folk har hatt tilhold på stedet.⁵² Akkurat hvilken brannaktivitet som har foregått, går ikke fram av kurven, men den viser at folk har hatt tilhold nær stranden.

I diagrammet ovenfor 110 cm nivå er det et påfallende større antall av pollentyper, faktisk nesten det dobbelte. Det viser dyrking av korn, og det er pollenkurver for forskjellige åkergras. Noen av disse finnes også i den eldste delen av diagrammet, men vokste da i strandvegetasjonen. Ved oppdyrking har de funnet nye vokseplasser i en bearbeidet vegetasjon der de får mye lys. Eksempler på dette er medlemmer i meldefamilien, syrer og burot. Pollen av åkergraset linbendel opptrer første gang samtidig med kornpollen. Kurven for gras er kraftigere i den øvre halvdel av diagrammet, og pollen av planter som viser beiting forekommer kontinuerlig. Pollen av smalkjempe er kommet til, også denne planten viser at beiting forekommer. Mot toppen av diagrammet øker gresspollenkurven ytterligere, arealer med grasmark dvs. engvegetasjon og beitemark har økt. Pollen fra nesle forekommer spredt fra 60 cm nivå. Nesle trives der jorda blir gjødslet av folk og fe.

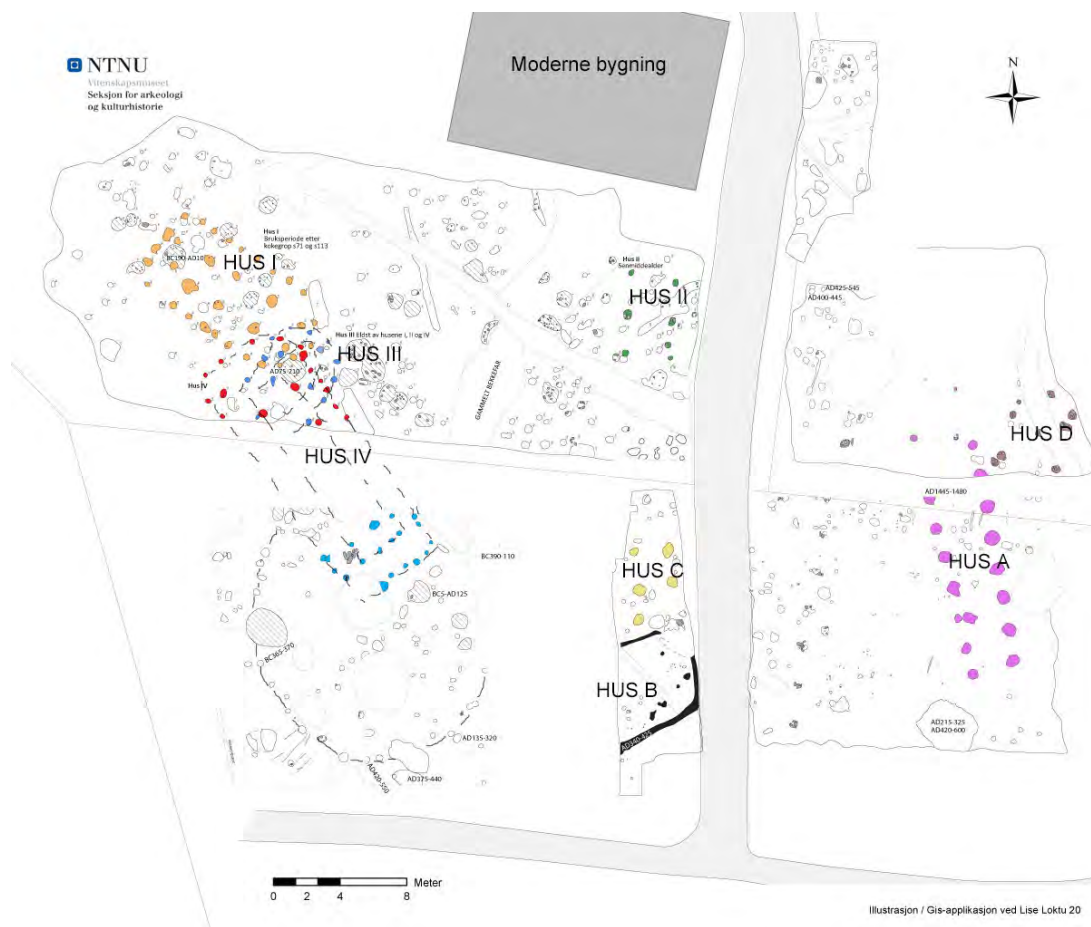
Det er uventet at pollendiagrammet ikke påviste korndyrking før tidlig middelalder på Veklem, og beitebruk først et par hundre år før dette. Samtidig viser kullstøvkurven at folk har holdt til på Veklem helt siden slutten av bronsealderen. Det er merkelig hvis man ikke dyrket jord før middelalderen på Veklem, noe man kunne vente på et sted med den ruvende Veklemshaugen som tydelig viser til velstand i jernalderen.

50. Solem 2001.

51. Se appendiks for kalibrering av dateringer oppgitt i BP.

52. Vorren 1986; Solem 1989, 2000, 2001.

Boplassutgraving og makrofossilanalyse

Figur 6: Utgravde boplassfelt til og med 2007 på Veklem. Hus IV går over felt utgravd i 1995 og 2007.

Da utgravingene på Veklem tok til på 1990-tallet hadde maskinell flateavdekking av matjord i dyrkamark blitt tatt i bruk som metode ved arkeologiske utgravninger.⁵³ Utgravingene på Veklem var en av de tidligste i Midt-Norge etter denne metoden.

Åtte hus kunne identifiseres i et mylder av spor etter stolper, kokegroper og andre typer ildsteder og groper, også moderne avfallsgroper, som avtegnet seg mot den lyse sanden i undergrunnen etter at matjorden var fjernet (fig. 6),⁵⁴ men noe tydelig organisert tun kunne ikke påvises som på nabogarden Hovde.⁵⁵ De fleste konstruksjonene ble datert til keltertid og romertid, men mange er yngre (se appendiks). Hus I, II og III var alle treskipete hus med kraftige, takbærende stolper og mindre veggstolper. Ut fra hvordan de overlappet hverandre og ut fra ¹⁴C-dateringer av kokegroper som må være eldre enn husene, kan man se rekkefølgen i tid mellom dem (tab. 1).⁵⁶ Hus B var det eneste med vegggrøfter. I disse var det dels spor etter nedsatte staver og dels avtrykk etter 3 m lange syllstokker. Hus B hadde mindre stolpehull innvendig langs de søndre og østre vegggrøftene, trolig til støtte

53. Løken et alia 1996.

54. Urbanczyk 1995; Berge 2001, 2002; Øien 2008.

55. Grønnesby 1999.

56. Dateringen av hus I–IV er gjort i samarbeid med Ruth Iren Øien, feltleder for utgravingen 2007.

for veggene. Den østre kortenden var buet. Huset er enestående, men hus I på Saltnessand i Skaun, datert til rundt år 500, kan ligne liksom det overlappende og yngre hus II.⁵⁷ Hus II, A, C og D har alle to rekker av stolper. Hus D er avskåret av hus A. I den østre delen fantes også spor etter et moderne uthus, gjerder og nedgravinger.

Tabell 1: Datering av hus utgravd på Veklem 1995–2007.

Hus	Datering	Utgravingsår
I	Eldre romertid, helst like etter Kr.f.	2007
II	Senmiddelalder	2007
III	Eldre enn hus I, II og IV. Keltertid eller eldre.	2007
IV	Yngre enn hus III og hus I. Trolig keltertid.	1995 og 2007
A	Senmiddelalderen	2000 og 2001
B	Yngre romertid-eldre folkevandringstid	2000
C	Folkevandringstid	2000
D	Eldre enn hus A. Middelalder?	2001

Hus A framsto først som et jernalderhus med minst 8–9 par av store stolpehull der takbærende stolper verdig en høvdings hus kan ha stått, men viste seg å bli en metodisk utfordring. Det fantes ikke ildsted i huset. Derfor ble det forsøkt å ¹⁴C-datere trekull og frø fra stolpehullene. Huset hadde ikke brent, men trekull i stolpehullene kunne stamme fra avsviing av stolpene for at de skulle holde seg bedre. Det daterte materialet var imidlertid moderne. Et tykt jordlag lå over mesteparten av huset, og det er trolig jord derfra som mye av stolpehullene har blitt fylt med og som dermed det daterte materialet stammer fra. Trekull fra et stolpehull utenfor den deponerte massen ble ¹⁴C-datert til 1400-tallet og er det som mest sannsynlig viser når huset var i bruk. Kanskje hus A har vært en driftsbygning som ble avløst av en mer moderne bygning vest for og parallelt med hus A.

Dyrebein og makrofossiler fra stolpehull i hus A ble analysert før det var klart at massen de ble hentet fra, ikke er samtidig med huset. Storparten av dyrebeina kunne ikke bestemmes nærmere, men noen kunne bestemmes til sau/geit, fugl og muligens hjort.⁵⁸ De analyserte makrofossilene består av frø og viser hvordan vegetasjonen var der fyllmassen i stolpehullene kom fra. Frøene stammer fra et kulturlandskap med åker (åkerugasene: meldestokk, åkervortemelk, jordrøyk, då, åkersennep, vassarve, rødtvetann, småsyre, åkerminneblom og hønsegras) og eng eller beitemark (marikåpe, gras, soleier, rød jonsokblom, grasstjerneblom, løvetann og kvitkløver). Særlig mange frø av soleier viser til beitemark. Brennesle trives på godt gjødslet jord rundt hus og uthus, og i åkerkanter der den får følge av bringebær. De fleste plantene det er funnet frø av, produserer lite pollen som ikke spres særlig langt. Noen av disse (åkervortemelk, jordrøyk, hønsegras og åkerminneblom) dukker ikke opp i pollendiagrammet, så frøfunn er et viktig tillegg til den helt lokale floraen.

57. Rønne 2009, s.34–35.

58. Beina er analysert ved Universitetet i Bergen, Hufthammer 2000, JS1146.

I den sørvestre delen av området fantes ardspor i sandgrunnen. De viser at det tidlig har vært dyrket korn som ikke er fanget opp i pollendiagrammet, fordi åkrene lå for langt vekk fra myra der den analyserte torvsøylen ble hentet. Kornpollen spres som regel ikke langt. Et unntak er rug som produserer større pollenmengder. En tilnærmet halvsirkel med stolpehull kan ha utgjort en avgrensing, kanskje et gjerde, i det samme området. En stor kokegrop ¹⁴C-datert til folkevandringstid skjærer halvsirkelen, så det mulige gjerdet er eldre.

De fleste ildstedene og kokegropene i de vestre delene av området er ¹⁴C-datert til keltertid og romertid, noe som viser stor aktivitet i området da. Noen yngre ildsteder fantes også og lengst mot nord et ildsted fra vikingtid. I den sørøstre delen fantes en større grop med en del brent leire, bl.a. en bit av en sjaktovn, kanskje brukt til å bearbeide finere metaller.⁵⁹ Funnene tyder på produksjonsaktivitet, men det er uklart om produksjonen har foregått i gropen eller om dette er en avfallsgrop. Trekull fra bunnen er datert til romertid og fra toppen til folkevandringstid.

Gjenstander og dyrebein

Figur 7: Stein av marmor brukt til polering. Fra en mulig produksjonsgrop fra eldre jernalder utgravd år 2000. Foto: Åge Hojem, NTNU Vitenskapsmuseet.

Som vanlig ved flateavdekkinger var funnene få tross at masse i strukturene ble såldet. Det skyldes dels at husene er fraflyttet i ro og mak og ikke i hui og hast som ved brann og dels at gulvflatene er ødelagt ved pløying. De fleste funnene er fra ildsteder og groper og består av en perle av glassfluss, noen få jernkniver, jernnagler, ubestemmelige jernfragmenter, to skår av keramikk uten dekor, vevlodd av rødbrent leire, poleringsstein av marmor (fig. 7), knakkestein, skiferbryne og noen flintfliser. Samme type vevlodd ble funnet i produksjons-

59. Pers. oppl. Raymond Sauvage.

gropen, i toppen av et bekkeleie⁶⁰ og senere i et grophus utgravd i 2014.⁶¹ I flere av gropene, bl.a. den mulige produksjonsgropen, og i stolpehullene, spesielt hus I, ble det funnet rød-brent leire med avtrykk av kvister og gress, antakelig fra leirklinde husvegger.⁶²

Alle dyrebein er brente og de fleste stammer fra kokegroper. Beina var så fragmentert at bare et fåtall kunne artsbestemmes og de viser at man spiste pattedyr, mest klovdyr og da trolig mest storfe, men også sau/geit og svin.⁶³ Pollendiagrammet synes ikke å ha fanget opp husdyrholdet på Veklem i eldre jernalder. Bein av fisk og fugl viser at vilt var en del av kostholdet og kan ha spilt en større rolle enn materialet viser, ettersom bein fra dem bevarer dårlig. Februk synes dermed å ha vært en viktig del av næringsgrunnlaget på Veklem i kombinasjon med jakt, fiske, jordbruk og annen produksjon.

Utgravinger på Veklem i 2014

I 2014 ble fire enskipede langhus og ett grophus nordvest for det tidligere undersøkte området og vest for Veklemshaugen undersøkt.⁶⁴ Husene dateres til sen vikingtid og tidlig middelalder, dvs. fra en tid da få hus er kjent i Norge. Det største huset var 27 m langt og erstattet et 18 m langt hus etter brann. Begge husene er tolket som beboelseshus, kanskje hus for fester. Det lengste huset er det største av denne typen hus som er kjent i Midt-Norge fra overgangen mellom vikingtid og tidlig middelalder.⁶⁵ Ut fra en presentasjon av størrelse og dateringer av hus i Norge fra 2015 er bare fire hus lengre og ett omtrent like langt fra denne tidsperioden.⁶⁶ Grophus er kjent som hus der man drev med håndverk, særlig tekstilarbeid, på velstående garder og er det første som er kjent i Trøndelag. I grophuset ble det gjort et par spesielle funn av bronse: en ringnål av en type som er kjent fra Dublin, Schleswig og Hedeby, en flettet fingerring som kan stamme fra Irland og dessuten et vektlodd i kopperlegering.⁶⁷ Med metalldetektor ble det funnet flere vektlodd andre steder. Funnene viser til langveis kontakter og at man hadde bruk for veiing, antakelig i forbindelse med handel. I langhusene ble det ikke funnet mange gjenstander. De store langhusene og de spesielle funnene i grophuset viser at Veklem ved overgangen mellom vikingtid og middelalder hadde høy status. Korndyrkingen påvist i pollendiagrammet i tidlig middelalder og beitebruket et par hundreår før det (fig. 5) kan knyttes til husene påvist i 2014.

Gardsnavnet Veklem

Et lite bekkefar har trolig slynget seg omtrent i nord-sør i den vestre delen av utgravingsområdet. Fyllmassen var brunere og spesielt i den nordre delen mer organisk enn omgivende jordsmonn.⁶⁸ En gjenfylt forsenkning mot sør må være en del av samme bekkefar. I fyllmassen der fantes et par grove keramikkskår, trolig fra eldre jernalder, og trekull datert til keltertid. Aktiviteten har vært stor nær bekkefaret, særlig i eldre jernalder.

60. Øien 2008, s. 19.

61. Mokkelbost & Sauvage 2015, s. 79–81.

62. Øien 2008, s. 19.

63. Beina er analysert ved Unversitetet I Bergen, Hufthammer 2012 JS1624, 2000 JS 1146.

64. Mokkelbost & Sauvage 2015; Sauvage & Mokkelbost 2016.

65. Se Sauvage & Mokkelbost 2016, fig. 2, s. 284.

66. Eriksen 2015.

67. Museumsnummer T26288:1–3.

68. Pers. oppl. Ruth Iren Øien, feltleder ved utgravingen 2007.

Schøning mener det gamle navnet på Veklem er Veikleheim.⁶⁹ Ut fra middelalderkilder er den gamle formen Veiklin,⁷⁰ og Rygh mener Veiklin er et vin-navn, dvs. naturlig eng.⁷¹ Førsteleddet foreslår Rygh kan bety vek eller svak. Det er vanskelig å se at det skulle være så dårlig beitemark på Veklem at det skulle navngi området. I følge Aasen betyr «Vekja» en «Vandaare i jorden, en liden Bæk».⁷² Den samme forklaringen har Torp.⁷³ Hvis Vekja kan ha sammenheng med førsteleddet i Veklem eller Veiklin skulle det gi mening. I det flate kystlandskapet på Ørlandet, må en liten bekk ha vært et så stort fortrinn at det kunne navngi stedet. Det er heller ikke funnet brønner på Veklem. Veiklin kan da bety beitemarka ved bekken.

VEKLEMSHAUGEN – ET MAKTSYMBOL

Tidlig antikvarisk og arkeologisk blikk på Veklem

Den store gravhaugen på høydedraget ved middelalderkirken på Veklem ble tidlig lagt merke til av reisende antikvarer. Gerhard Schøning besøkte Ørlandet i juni 1774⁷⁴ og beskriver den store gravhaugen slik: *Den er en af de største og anseeligste, jeg her til Lands har fundet, ei mindre, end 200de Skridt, i sin største Omkreds, nederst ved Marken, men 34 Skridt høi, skraas opad.* Også storhaugen på Opphaug, ca. 5 km nordost for Veklem, skulle ha den samme omkretsen. Forutsatt en skrittlengde på 80 cm blir tverrmålet ca. 50 m og dermed skulle begge haugene ha et større tverrmål enn Oseberghaugens på 40 m.⁷⁵ Schøning nevner at omtrent nordost for og ikke særlig langt fra den store haugen ligger en samling runde og avlange gravhauger, deriblant en avlang jordhaug som var en av de største langhauger han hadde sett: 64 skritt lang, 24 skritt tvers over og 10 skritt høy. Haugen bør da ha vært ca. 51 m lang, 19 m brei og 8 m høy. Høyden var antakelig regnet skrått oppover. Det skulle sammenlagt være åtte rundhauger og fire langhauger i to rekker, orientert vest-øst, og i tillegg tre rundhauger og noen små hauger nede ved sjøen. Også L.D. Klüwer nevner i sin reisebeskrivelse fra 1818 både storhaugen ved Veklem kirke og den på Opphaug.⁷⁶

Karl Rygh nevner at det på Veklem og Opphaug fantes ualminnelig store gravhauger.⁷⁷ I Ryghs tid var mye av haugen på Opphaug bortkjørt, men han mener den hadde vært omtrent 135 m i omkrets, mens Veklemshaugens var omtrent 150 m.⁷⁸ Th. Petersen nevner at tyskerne raserte flere av storhaugene under okkupasjonen,⁷⁹ men han fikk stoppet dette.⁸⁰

69. Schøning 1910 [1979], s. 282.

70. Diplomatarium Norvegicum II nr 250, 276.

71. O. Rygh 1901, s. 51.

72. Aasen 1983 [1873], s. 916.

73. Torp 1992 [1919], s. 855.

74. Schøning 1979 [1910], s. 280–314.

75. I 1971 ble haugen målt til å være 47 m i tverrmål og 6 m høy (Ørland bind I 1974, s. 23).

76. Klüwer 1823, s. 86.

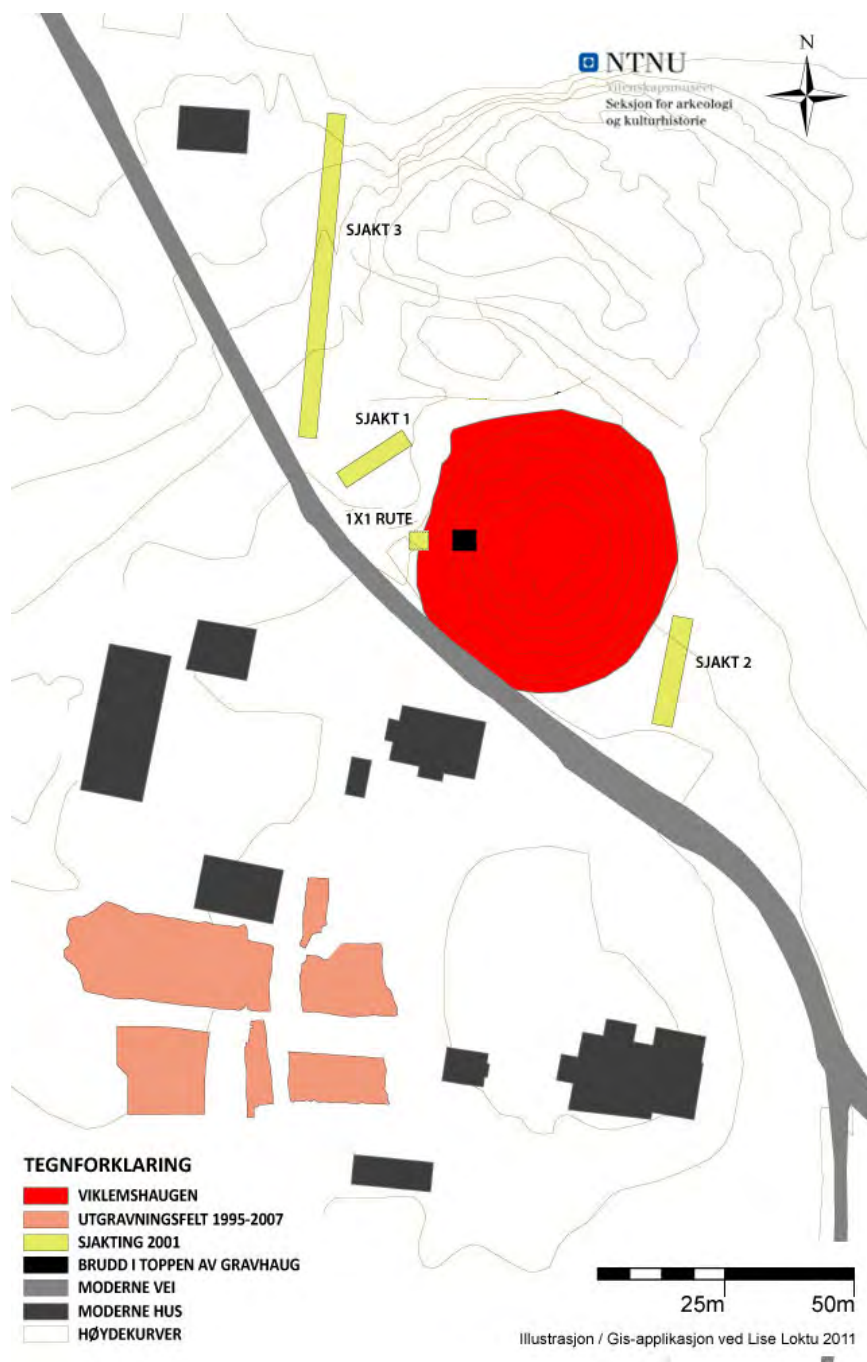
77. K. Rygh 1916, s.19.

78. K. Rygh 1880, s. 151–152.

79. Th. Petersen, notat 8/5 1942.

80. Berglund 2003, s. 16.

Flere graver ved Veklemshaugen?

Figur 8: Oversikt over utgravde felt på Veklem til og med 2007. Området som ble utgravd i 2014 lå vest for Veklemshaugen.

For å finne ut om det fantes spor etter graver ved Veklemshaugen ble matjordlaget fjernet i 2001 over tre smale felt (fig. 8). Det ble funnet skjørbrønt stein og trekull, en kokegrop og mulige stolpehull, men ingen spor etter graver. Trekull ble ^{14}C -datert til sen vikingtid og er med på å understreke at aktivitetsområdet på Veklem strakte seg mot nord i vikingtid.

Det gravfeltet (fig. 4) som ifølge Schøning skulle ligge NØ for og ikke langt fra Veklemshaugen, lå trolig på Tingvoll, der forsvarret bygget boliger. Det er opplyst på stedet at det skal ha vært graver der, men at de siste var fjernet ved uttak av grus.⁸¹ Det nevnte kleberkaret fra eldre jernalder⁸² skulle være funnet i restene av en 20–30 m lang gravhaug fjernet under annen verdenskrig av tyskerne ved bygging av flyplass på Ørlandet. I 2014 ble det konstatert at gravene var fjernet.⁸³ Th. Petersen nevner at det ved hans besøk i 1942 fortsatt fantes fire 7–9 m store og nokså ødelagte hauger nede ved sjøen.⁸⁴ Antakelig har gravfeltet med den særdeles store langhaugen Schøning forteller om strukket seg fra Tingvoll og ned til havna garden må ha hatt i Brekstadbukta.

Hvorfor storhauger?

Storhauger kan være oppkastet også av andre årsaker enn å hedre de døde som å markere eiendomsrett, å avskrekke fiender eller for å bruke som sjømerker. En godt synlig storhaug på Veklem ga en tydelig signal til dem som ville inn i Trondheimsfjorden eller Brekstadbukta at her fantes folk som kunne true ferden hvis de ikke oppførte seg slik de mektige på Ørlandet ønsket. På de velstående gardene på Ørlandet kan man ha konkurrert om å lage storhauger. De kunne gi status på samme måte som det senere ga status å bygge lange trønderlåner.

I vikingtid forsøkte vekslende konger og kongsemner ifølge Snorres kongesagaer å få makten over det som ble til Norge. Et viktig redskap til det var å kristne befolkningen. Storhaugene kan i denne tiden ha fungert som et signal om at her bodde det folk med makt og med gamle tradisjoner og som ikke ønsket å la seg kristne og dermed underlegge seg kongen. I Olav Tryggvasons saga forteller Snorre til og med om en gravlegging i haug på Ørlandet.

Jernskjegge var en mektig bonde på Opphaug.⁸⁵ Han var storbøndenes talsmann på Mære da Olav Tryggvason holdt ting der for å kristne dem. Jernskjegge nektet å la seg kristne og oppfordret kongen å blote. Resultatet ble at Jernskjegge ble drept av kongens menn utenfor hovet. Etter at Jernskjegge døde hadde storbøndene ingen til å gå foran i bondehæren og sette merke mot kong Olav og dermed gikk de over til kongen og lot seg døpe. Etterpå søkte kongen å forlike seg med slektningene til Jernskjegge og giftet seg med Gudrun, datteren til Jernskjegge. Under bryllupsnatten forsøkte hun å stikke Jernskjegge med en kniv, men mislyktes og ekteskapet endte. Jernskjegge ble ført ut til Ørlandet og lagt i Skjegghaugen ved Austrått. Uansett om Jernskjegge har eksistert eller ikke, viser Snorres fortelling at det i hans tid fantes en tradisjon om en storgard på Opphaug og som viser til den store betydningen Trondheimsfjordens munning hadde. Austrått hadde nok større status enn Opphaug i Snorres tid, og det er kanskje derfor Snorre sier at Jernskjegge ble gravlagt på Austrått og ikke på Opphaug.

81. Registrering for Økonomisk Kartverk 1971.

82. Museumsnummer T18146.

83. Bryn 15/12 2014.

84. Th. Petersen notat 8/5 1942.

85. Snorres kongesagaer 1942-utgave, s. 146–148.

Når ble Veklemshaugen anlagt?

I forbindelse med oppretting av skader på Veklemshaugen, ble det ved foten av haugens vestre side gravet en 1 m² stor sjakt.⁸⁶ Det ga mulighet til å finne materiale fra den gamle overflata som kunne datere et tidspunkt som haugen måtte være anlagt etter. Det viste seg å være 1,15 m ned til undergrunnen. Øverst var det påfylte masser, bl.a. et brannlag fra senmiddelalderen. Derunder fantes matjord oppå haugens fyllmasse av sand, grus og stein. Mellom fyllmassen og undergrunnen av rødbrun sand fantes et brannlag. Innenfor dette, men noe høyere opp, lå større steiner på rekke som tolkes som del av en fotkjede som har omgitt hele haugen.⁸⁷ Haugen har dermed strukket seg lenger mot vest enn hva som er synlig på markoverflata. Fotkjeder ble hovedsakelig brukt i eldre jernalder, helst i romertid og folkevandringstid. Trekull fra brannlaget ble ¹⁴C-datert til keltertid.

Brannlaget kan være spor etter den første gravleggingen i Veklemshaugen, men det ble ikke funnet bein i brannlaget, men det kan skyldes at så lite ble undersøkt. Brannlaget kan også tenkes å være en innviing av området som gravplass. Det er ikke uvanlig å finne brannlag under graver. De kan ha inngått i flere typer gravritualer og det finnes eksempler på at de dekker underliggende graver.⁸⁸ Uansett stammer brannlaget fra aktivitet i området før haugen ble bygget, mens fotkjeden ble laget senere som en avgrensing av en grav, kanskje den som selve haugen ble anlagt for. I mellomtiden bygget seg et jordlag opp over brannlaget. Jeg har som hypotese at brannlaget er spor etter den første gravleggingen i keltertid, mens fotkjeden avgrenser en senere gravlegging knyttet til anlegget av haugen, kanskje i romertid eller folkevandringstid.

Th. Petersen opplyste i 1922 at en minst 4 m lang, smal stein som syntes å være en bauta fantes i Veklems kirkes grunnmur under den vestre gavlen. Den skal ha stått ved Veklemshaugen.⁸⁹ Bautasteiner liksom fotkjeder forekommer ofte på graver som dateres til eldre jernalder, fortrinnsvis romertid og folkevandringstid. Det støtter opp om at selve haugen ble anlagt da, men gravlegging i haugen kan ha skjedd etter den tid. Nylig er det f.eks. påvist at minst seks individer var gravlagt i hver av to mindre gravrøysler fra jernalderen på Horvnes utenfor Sandnessjøen på Helgeland under et tidsrom på 1000 respektive 600 år, og det var ved den siste gravleggingen at røysene fikk sin endelige form.⁹⁰ En storhaug som Veklemshaugen kunne romme adskillig flere gravlegginger over et langt tidsrom og som vi sett, kan den første ha skjedd i keltertid før selve haugen ble bygget.

Det er ikke kjent funn fra Veklemshaugen som kan hjelpe til med dateringen, men flere gjenstander er oppgitt å stamme fra storhaugen på Opphaug. Hvis det var mote i en periode å bygge storhauger på Ørlandet, kan en ha som utgangspunkt at de to storhaugene er omtrent samtidige. Karl Rygh opplyser at man i 1875 fant store søm av jern og bein omtrent midt i haugen på Opphaug.⁹¹ Det tyder på at haugen var kastet opp over en gravlegging i båt, noe som bør ha skjedd i yngre jernalder. På 1880-tallet leverte lensmann Buaas inn tre gjenstander⁹² fra

86. Berge 2002.

87. Stratigrafien er klargjort av Ragnhild Berge, feltleder ved utgravingene 2000–2001.

88. Se Johansen 2012, s. 68–70.

89. Opplyst i Ørland bind I 1974.

90. Berglund 2016b, s. 77–104.

91. K. Rygh 1880, s. 151.

92. Museumsnummer T3304-6.

den samme haugen. Funnene består av en langkam av bein/gevir,⁹³ en bronsering fra et belte⁹⁴ og et spenne av bronse formet som et dyr som ser tilbake.⁹⁵ Funnene er vanskelige å datere og kan stamme fra perioden yngre romertid til vikingtid, og kan stamme fra flere gravlegginger. Uansett så har det endelige resultatet blitt en storhaug som liksom den på Veklem utstråler velstand og makt.

Både Veklemshaugen og haugen på Opphaug kan være anlagt i eldre jernalder og kanskje innenfor tidsrommet AD 350–550 slik som de fleste storhaugene på Vestlandet⁹⁶, men gravlegginger kan ha skjedd også senere. På Opphaug kan den siste ha vært en begravelse i båt i yngre jernalder.

Storhauger i øst og vest

Storhauger er i Midt-Skandinavia ikke bare kjent på Fosen, men også i indre områder av Trondheimsfjorden. En kjent kombinasjon av steinkirke fra middelalderen og en storhaug finnes på Alstadhaug i Skogn. Garden er regnet som en sentralgard og er tydelig navngitt etter storhaugen som mye tyder på er fra eldre jernalder.⁹⁷ Garder som Geite i Levanger har store hauger som har gitt rike funn fra eldre jernalder.⁹⁸

Ser vi østover til kysten av Bottenhavet er også Högom i Medelpad og Hög i den nordre delen av dagens Hälsingland navngitt etter sine storhauger. Begge ligger ved endepunktene ved gamle ferdselsveier langs elvedaler med forbindelser til Trondheimsfjorden. Den lange kommunikasjonslinjen over Midt-Skandinavia gjør Trondheimsfjordens munning til et av de viktigste strategiske punktene på den skandinaviske halvøya.

Högom i Selånger er det største kjente jernaldersenteret på kysten av det gamle Hälsingland med sine storhauger og praktfulle gravfunn fra eldre jernalder, først og fremst folkevandringstid.⁹⁹ Blant gravfunnene finnes keramikk som kan ha kommet hit via ferdselsveiene vestover.¹⁰⁰ Et eksemplar av en av Sveriges gamle landskapslover, Hälsingelagen, skal være funnet fastkjedet i Selångers kirke og ble vist fram for erkebiskop Birger i Uppsala ved hans besøk i området i 1374. Lovboken ansees å være nedskrevet i første halvdel av 1300-tallet med Upplandslagen som mal, men Brink mener at en eldre Hälsingelag også ligger til grunn, og at det der er likheter med gammelnorsk lovspråk.¹⁰¹ Det styrker betydningen av ferdselsveien øst-vest.

Ved Selångers kirke finner vi St Olavs havn, noe som trolig har sammenheng med ferdselsveien vestover i middelalderen. St Olav var en populær helgen i Norrland, og Olavskilder, Olavskirker, Olavsskulpturer og Olavssagn kanter den viktigste ferdselsveien mellom Medelpad og Trondheim,¹⁰² noe som viser til nære forbindelser med Norge. Wencke Slo-

93. For datering se Ambrosiani 1981 s. 21; Petersen 1951 s. 486; Sjøvold 1974 s. 238–239; Thunmark-Nylén 1998: Tafel 189,1; Øye 2005 s. 395.

94. For datering se Jansson 1978; 1988; Mikhailov 2007; Ramqvist 1992; Thunmark-Nylén 1995.

95. For datering se Shetelig 1910. Motivet med bakovervendte hoder er kjent fra brakteater fra folkevandringstid, f.eks. fra Kvasseheim, Rogaland (B5994d) og Namnløs nordre, Jølster i Sogn og Fjordane (B4258d).

96. Ringstad 1987, s. 206–210.

97. Røskaft 2003, s. 119–122.

98. Se bl.a. Jonsson & Marstrander 1973, s. 134, fig. 134.

99. Ramqvist 1992.

100. Berglund 1995b; Johansen 2003.

101. Brink 2010, s. 120–121.

102. Rumar 1991, s. 60.

mann var den første som så likheten i funnmaterialet mellom Medelpad og norskekysten i eldre jernalder.¹⁰³ Hun mente at kontakten skjedde via ferdselsveiene over kjølen mellom Trøndelag og Jämtland allerede i romertid. Allerede Oscar Montelius påpekte denne ferdselsveiens tidige betydning for bl.a. handel og annen samferdsel.¹⁰⁴ Det er viktig å merke seg at Trondheimsfjorden var den nærmeste isfrie havnen for områdene øst om denne.

Ca. 8 mil sør for Högom finner vi Hög som også har navn etter sine store gravhauger og som er kjent som et sentralsted for Sunded, den nordre delen av dagens Hälsingland, i middelalderen. Middelalderkirken ligger tett inntil gravhaugene. I en av storhaugene der er det funnet en romersk vinøse og i en annen en vinsil.¹⁰⁵

Det er tydelig at storhauger var viktige sosiale og strategiske markeringer på sentralsteder i romertid og folkevandringstid på kysten av Bottenhavet, i Inn-Trøndelag og i den andre enden av den lange ferdselsveien mellom vest og øst i Midt-Skandinavia.

MAKTKONTINUITET

Jeg har her argumentert for at det har vært maktkontinuitet fra yngre bronsealder til middelalder ved Trondheimsfjordens munning. Makten og samfunnet har endret seg gjennom dette lange tidsrommet, men hele tiden har det vært viktig for noen, enten de selv holdt til ved fjordmunningen eller andre steder, å ha overtak over folk og landskap. Ørland, Bjugn og Agdenes merket seg tydelig ut, men hvordan var det med Veklem?

Undersøkelsene viser at man i lang tid fant det godt å holde til på Veklem. De pollanalytiske undersøkelsene viser at det var folk der fra slutten av bronsealderen. Fra plataet og ikke minst fra Kjerkhaugen kunne man holde utkikk etter skip, enten de kom med venner eller fiender. Det har åpenbart vært viktig å holde fast på området rundt der dagens prestegårdstun ligger. Man har bygget nye hus tett ved de gamle og ikke flyttet tunet langt vekk som ellers er vanlig mange steder. Det var neppe bare åkerbruk, fehold, jakt og fiske som gjorde området godt, men det utkommet man kunne få ved å terrorisere de som passerte. Man lå også gunstig til for selv å dra ut på forskjellig slags tokt.

Her er vekten lagt på de tidligste utgravningene på Veklem der hus og andre strukturer hovedsakelig daterer seg til eldre jernalder. Undersøkelsene tyder ikke på at Veklem var spesielt mektig da. Det kan være misvisende ettersom husene ikke har brent. Da hadde man mulighet til å ta med seg sine eiendeler ved utflytting. Den tette bebyggelsen og den store aktiviteten viser imidlertid at området lenge var attraktivt og at grunnlaget for en senere maktposisjon kan være lagt da.

Det kan ha vært gravlegging under Veklemshaugen allerede i keltertid, men selve haugen kan ha blitt anlagt i sen romertid eller i folkevandringstid som de fleste haugene på Vestlandet. Det kan skyldes stress i forbindelse med Romerrikets fall og de påfølgende folkeforflyttinger.¹⁰⁶ Behovet for å demonstrere nærvær ved Trondheimsfjordens munning kan da ha blitt større, ettersom urotidene sikkert påvirket Skandinavia, også så langt nord som Midt-Norge. Flere kan ha vært i bevegelse her enn før og mulighetene til å sko seg på

103.Slomann 1950.

104.Montelius 1902, 2–3.

105.Stenberger 1964, s. 430–431.

106.Jfr. Johansen 1979.

dem som skulle passere fjordmunningen kan ha økt. Tunet ser ut til å flyttes en gang rundt 600-tallet, men det er ingen grunn til å tro at Veklem ble fraflyttet, spesielt som ildsteder vitner om aktivitet også da.

Boplassutgravingene i 2014 viser tydelig til velstand og makt på Veklem. Flere store tuffer fra slutten av vikingtid og de første århundrene av middelalder ble da funnet, bl.a. et av de største, kjente husene i Norge fra denne tiden og et grophus med spor etter bl.a. handverksaktiviteter og importfunn.¹⁰⁷ Pollendiagrammet har fanget opp korndyrking fra den samme tiden, men ardsplor viser at man dyrket korn på Veklem også tidligere. Den store Veklemshaugen samsvarer mer med boplassområdet fra 900–1200-tallet, men man begravde neppe sine døde etter hedenske ritualer på ytterkysten så sent. Her er det argumentert for at selve haugen ble anlagt i yngre romertid-folkevandringstid, men at gravlegging kan ha foregått allerede i keltertid før haugen ble bygget.

Det er ikke kjent når Veklem ble et kirkested, men det finnes et vitnebrev utstedt i 1342 av bl.a. Erlend prest på *Veklem*.¹⁰⁸ Presten Erlend Torgautsson på Veklem er nok den samme Erlend som er et av vitnene i et brev fra 1346.¹⁰⁹ Det betyr at det fantes en kirke på Veklem på 1300-tallet. Krisetiden på 1300-tallet er ikke ansett som noen stor kirkebyggingperiode i Norge, så det bør ha vært kirke på Veklem før 1300-tallet og det kan ha vært flere generasjoner kirker på stedet. Kirken har flere ganger vært utsatt for lynild.¹¹⁰ I Trondheims Reformats fra 1589 nevnes Ørland kirke, dvs. Veklem kirke, som hovedkirke og Nes kirke i Bjugn som annekskirke.¹¹¹

Det nære naboskapet mellom Veklemshaugen og kirken tyder på lang kontinuitet både i makt og kultutøvelse. Samtidig vitner andre storhauger på Ørlandet om et samfunn der det var viktig med demonstrasjoner av makt, men det er neppe tilfeldig at Opphaug med sin storhaug lå innerst i den store bukta og Veklem med sin storhaug ved innløpet til den samme bukta. Veklem var uansett ikke alene på Ørlandet om å ha en maktposisjon. Borgklinten, bygdeborgen ved krysspunktet mellom Stjørnfjorden og Trondheimsfjorden, var i bruk omtrent samtidig som storhaugene på Veklem og Opphaug ble anlagt. Kanskje den kan sees som en forløper til Austrått med sin borg fra middelalderen med høyadelige eiere, og som viser at det på Ørlandet hadde bygget seg opp en maktelite på særdeles høyt nivå. Bydannelsen i Trondheim med sete for både konge og erkebiskop var også avhengig av munningen for ferdsel i forbindelse med bl.a. handel, angrep og forsvar.

Kampflybasen som nå bygges på Veklems nabogard Vik, viser at området fortsatt har den største strategiske betydning med sin beliggenhet ved Trondheimsfjordens munning. Stedet er, etter at de første menneskene gikk i land og gjorde området til sitt, fortsatt knyttet til makt, men på et nasjonalt for ikke å si overstatlig nivå. Makten lå tidlig hos de som holdt til på Veklem og andre storgarder på Ørlandet, mens den virkelige makten senere lå hos makthavere som konge og erkebiskop. Med kampflybasen har makten flyttet ett skritt videre. Makten har gjennom de nærmere 3000 årene hatt mer eller mindre tydelige materielle markeringer. De fortsatte utgravingene på Veklem og ikke minst de særdeles omfat-

107.Mokkelbost & Sauvage 2015.

108.Regesta Norvegica V, 571, s. 208.

109.Regesta Norvegica V, 856, s. 305.

110.Schøning 1979 [1910], s. 283; Sørensen 2008, s. 58–59.

111.Trondheims Reformats 1589, utgave 1983, s. 72.

tende utgravingene på Vik i 2015 og 2016 gir en sjelden mulighet til å få innblikk i både den sosiale og økonomiske siden av gardsvirksomheten og den strategiske betydningen av fjordmunningen i jernalder og middelalder.

Takk

Takk til feltlederne Ragnhild Berge og Ruth Iren Øien for mange diskusjoner rundt utgravingene på 2000-tallet og prosjektleder Preben Rønne for tillatelse til å bruke resultatene fra utgravingen i 2007. Takk til Anne Karin Hufthammer, Universitetsmuseet i Bergen for osteologiske analyser.

LITTERATUR

- Ambrosiani, K. 1981: Viking Age Combs, Comb Making and Comb Makers in the light of finds from Birka and Ribe. *Stockholm Studies in Archaeology* 2.
- Bakken, Torkild 2000: Topografien i Trondheimsfjorden. *Trondheimsfjorden* (Sakshaug, E. og J.-A. Sneli red.):12–18. NTNU Vitenskapsmuseet/Tapir forlag, Trondheim.
- Bately, J. (ed.) 1980: *The Old English Orosius*. Oxford University Press.
- Berge, Ragnhild 2001: Arkeologisk flateavdekkingsundersøkelse, gnr.68 Viklem, Ørland kommune, Sør-Trøndelag, 2000. Upublisert rapport, NTNU Vitenskapsmuseet, Topografisk arkiv.
- Berge, Ragnhild 2002: Utgravning og påvisningsundersøkelse Viklem grnr.68, Ørland kommune, Sør-Trøndelag fylke 2001. Upublisert rapport, NTNU Vitenskapsmuseet, Topografisk arkiv.
- Berglund, Birgitta 1995a: Tjøtta-riket. En arkeologisk undersøkelse av maktforhold og sentrumsdannelser på Helgelandskysten fra Kr.f. til 1700 e.Kr. Dr. philos. avhandling, Fakultet for arkeologi og kulturhistorie, AVH, Universitetet i Trondheim.
- Berglund, B. 1995b: Kontakter over kjølen i Midt-Skandinavia i romertid og folkevandringstid. 1995(2): 22–25.
- Berglund, Birgitta 2003: Å drive museum i krigens skygge. *Spor* 2003(1):12–18
- Berglund, Birgitta 2007: Alstahaug på Helgeland 1000–1750. Dass-dynastiet og presteskaperet iscenesetter seg selv. *Det Kongelige Videnskabers Selskab Skrifter* 2007, nr 1. DKNVS/Tapir Akademisk Forlag.
- Berglund, Birgitta 2016a: Nes i Bjugn – møtested mellom vest og øst? *Møllkula, Lokalhistorisk tidsskrift for Ørland og Bjugn*, 2016(2): 18–20.
- Berglund, Birgitta 2016b: Understanding – burial practise, identity and social ties. Te Horvnes Iron Age burials, a peephole into the farming society of Helgeland, North-Norway. *The farm as a social arena* (red. Dommasnes, L.H.; Gutmiedl-Schumann & Hommedal, A.T.): 77–104. Waxmann 2016, Münster, New York.
- Bjugn bind 1 1974: Bjugn topografisk-arkeologisk registrering 1971, bind I: faste fornminner. Universitetet i Trondheim, Det Kgl. Norske Videnskabers Selskab, Museet. Trondheim.
- Brink, Stefan 2010: Hälsingelagens ställning mellan väst och syd, och mellan kung, kyrka och lokala traditioner. *Årsbok 2010 KVHAA*: 119–135.
- Bryn, Hanne 2014: Maskinell søkesjaktning i forbindelse med planlagt regulering av boligområde Tingvollen, Ørland kommune. Upublisert rapport 15/12 2014, Sør-Trøndelag fylkeskommune.
- Diplomatarium Norvegicum* II 1851: 250 og 276. Christiania.
- Dommasnes, L.H. & Hommedal, A.T. 2016: One thousand years of tradition and change on two West-Norwegian farms AD 200–1200. *The farm as a social arena* (red. Dommasnes, L.H.; Gutmiedl-Schumann & Hommedal, A.T.): 127–169. Waxmann 2016, Münster, New York.
- Dybdahl, A. 2005: Fra kongsgård til kloster. *Fosens historie. Fra istid til 1730* (red. Aune, K.), 199–283. Skrifter utgitt av Fosen historielag 7. Orkanger.

- Ekroll, Øystein 1997: Med kleber og kalk. Norsk steinbygging i mellomalderen 1050–1550. Det Norske Samlaget. Oslo.
- Eriksen, M.H. 2015: Portals to the Past. An archaeology of doorways, dwellings, and ritual practice in Late Iron Age Scandinavia, Vol. II. Faculty of Humanities, University of Oslo.
- Fægri, K. & Iversen, J. 1989: Textbook of Pollen Analysis. IV Edition by Fægri, K., Kaland, P.E. & Krzywinski, K. John Wiley & Sons.
- Gran, M. 2016: Hav og land, høy og lav. Ørlandet og Vik i eldre jernalder. *Spor* 2016(1): 4–7.
- Grønnesby, Geir 1999: Eldre jernalders hus og hall på Hovde i Trøndelag. *Viking* 1999: 69–80.
- Gulatingslovi* utg. 1969: Tredje utgåva, Det norske samlaget. Oslo. Hamre, Anne-Marit 1983: Trondhjems Reformats 1589 Oslo Domkapittels jordebok 1595. Norske Kyrkjelege Jordebøker II, Utgitt for Kjeldeskriftfondet, Norsk historisk kjeldeskrift-institutt. Oslo.
- Heen-Pettersen, A. 2013: Mellom De britiske øyer og Midt-Norge: En arkeologisk analyse av insulær kontakt og gjenstandsfunn fra vikingtidsgraver i Trøndelag. Masteroppgave i arkeologi, Det humanistiske fakultet, NTNU.
- Heen-Pettersen, A. 2016: Insular artefacts from Viking-Age burials from mid-Norway. A review of contact between Trøndelag and Britain and Ireland. *Internet Archaeol.* 38. <http://intarch.ac.uk/journal/issue38/2/toc.html>. DOI: <https://doi.org/10.11141/ia.38.2>
- Henriksen, M. Moe 1997: Nøkkelen til Trøndelag. Bosetning, kommunikasjon og kontroll. Agdenes og Snillfjord 500 f.Kr. til 1000 e.Kr. Hovedoppgave i arkeologi ved NTNU, Vitenskapsmuseet.
- Henriksen, M. Moe 2014: Stille vann har dyp bunn. Offerteoriens rolle i forståelsen av depotfunn belyst gjennom våtmarksdepoter fra Midt-Norge ca. 2350–500 f.Kr. Doktoravhandling ved NTNU 2014:304.
- Hufthammer, A.K. 2000: JS 1146, Osteologisk analyse av bein fra undersøkelser på Veklem, Ørland kommune, Sør-Trøndelag fylke år 2000. Universitetsmuseet i Bergen, De naturhistoriske samlinger.
- Hufthammer, A.K. 2012: JS 1624, Osteologisk analyse av bein fra undersøkelser på Veklem, Ørland kommune, Sør-Trøndelag fylke 1991 og 1995. Universitetsmuseet i Bergen, De naturhistoriske samlinger.
- Jansson, I. 1978: Ett rembeslag av orientalsk typ funnet på Island. Vikingtidens orientalska bälten och deras eurasiska ursprung. *Tor, Tidskrift för nordisk fornknuskap* Vol. XVII, 1975–77. Gustavianum, Uppsala.
- Jansson, I. 1988: Wikingerzeitlicher orientalischer Import in Skandinavien. *Bericht der Römisch-Germanischen Kommission*, Band 69: 564–647. Mainz am Rhein.
- Johansen, A.B. 1979: Nordisk dyrestil – bakgrunn og opphav. *AmS skrifter* 3, Arkeologisk museum i Stavanger.
- Johansen, T. 2003: Jern og grav. Maktpolitiske konstellasjoner i Trøndelags eldre jernalder. Hovedoppgave i arkeologi, Arkeologisk institutt, Universitetet i Bergen.
- Johansen, T. 2012: Trekk av jernalders døde kult i Trøndelag. Graver i veien, Arkeologiske undersøkelser E6 Steinkjer. *Vitark* 8, *Acta Archaeologica Nidrosiensia* (red. Grønnesby, G.): 48–73. Trondheim.
- Jonsson, B. & Marstrander, L. 1973. Gravfeltet på Gjeite ved Levanger. *Viking* 1973, s. 133–150. Oslo.
- Jørgensen, R. 2010: Production or Trade?: The Supply of Iron to North Norway during the Iron Age. PhD-thesis, University of Tromsø.
- Jørgensen, R. 2015: How did the natives of North Norway secure the supply of iron in the Iron Age? *Exploitation of outfield resources – Joint Research at the University Museums of Norway* (eds Indrelid, S., Hjelle, L.H. & Stene, K., Co-eds. Berglund, B., Callanan, M., Kaland, S. & Stenvik, L.): 99–106. Universitetsmuseet i Bergen skrifter nr.32.
- Karlsson, L. 2005: *Kretsen kring Haaken Gulleon*. Stockholm.
- Kjemperud, A. 1986: Late Weichselian and Holocene shoreline displacement in the Trondheimsfjord area, central Norway. *Boreas* Vol.15: 61–82. Oslo.

- Klüwer, L.D. 1823: Norske Mindesmærker aftegnede paa en Reise igjennem en Deel af det Nordenfjeldske. Det Kongelige Norske Videnskabers Selskab. Christiania.
- Løken, T., Pilø, L. & Hemdorff, O. 1996: Maskinell fflateavdekking og utgravning av forhistoriske jordbruksboplasser – en metodisk innføring. *AmS – Varia* 26.
- Mikhailov, K.A. 2007: Uppland-Gotland-Novgorod. Russian-Swedish Relations in the Late Viking Age on the Basis of Studies of Belt Mountings. Cultural interaction between east and west. *Archaeology, artefacts and human contacts in northern Europe* (eds. Fransson, U., Svedin, M., Bergerbrandt, S. & Androshchuk, F.): 201–211. *Stockholm Studies in Archaeology* 44, Stockholm University.
- Mokkelbost, M. & Sauvage, R. 2015: Arkeologisk utgravning Ørland kirkegård, Ørland kommune. NTNU Vitenskapsmuseet arkeologisk rapport 2014 – 16.
- Montelius, O. 1902: Huru gammel er bygden i Helsingland? *Helsinglands fornminnessällskaps årsskrift* 1901: 1–33. Stockholm
- Petersen, J. 1951: *Vikingetidens redskaper*. Skrifter utgitt av Det Norske Videnskaps-Akademi i Oslo II. Historisk-Filosofisk klasse. 1951. No. 4. Oslo.
- Petersen, Th. 1932: Kirken på Vik, Ørlandet. *Adresseavisen* 26/5 1932.
- Petersen, Th. 1942: Bygdebosger i det nordenfjeldske Norge. Særtrykk av *Viking* 1942:1–48.
- Petersen, Th.: Notat 8/5 1942. Dokument 023633, NTNU Vitenskapsmuseet, topografisk arkiv.
- Pettersen, K. 1991: Servicebygg Ørland kirke – fornminner. Viklem, Ørland kommune, Sør-Trøndelag. Upublisert rapport 01.05.1991, Sør-Trøndelag fylkeskommune, Kulturvernkontoret.
- Ramqvist, P. 1992: Högom. The excavations 1949–1984. Högom part I. *Archaeology and Environment* 13, University of Umeå, Riksantikvarieämbetet & University of Kiel. Neumünster.
- Regesta Norvegica V, 1337–1350: 571, 856. Utgitt for kjeldeskriftfondet av Erik Gunnes. Oslo 1979.
- Ringstad, B. 1987: Vestlandets største gravminner. Et forsøk på lokalisering av forhistoriske maktsentra. *Mag.art. avhandling*. Bergen.
- Rumar, L. 1991: Historia kring Kölen. En bok om Jämtland, Härjedalen och Trøndelagen. Jämtlands läns museum og Landsarkivet i Östersund.
- Rygh, K. 1880: Faste fornminner og oldsagsfund i søndre Thronhjems amt. *Det Kgl. Norske Videnskabers Selskabs Skrifter* 1879. Thronhjem.
- Rygh, K. 1916: Ørlandet i forhistorisk tid. *Det Kgl. Norske Videnskabers Selskabs Skrifter* 1915. Nr.1. Thronhjem 1916.
- Rygh, O. 1901: Gaardnavne i Søndre Thronhjems Amt. *Norske Gaardnavne* bind 14. Kristiania.
- Rønne, P. 2009: Arkæologiske undersøgelser over middelalderens landbebyggelse som de ser ud i C14 dateringene. *Den tapte middelalder? Middelalderens sentrale landbebyggelse*, (red. Martens, J. Martens V.V. & Stene, K.): 29–52. *Varia* 71, Kulturhistoriske museum, Oslo.
- Røskaft, M. 2003: Maktens landskap. Sentralgårder i Trøndelag ved overgangen fra vikingtid til kristen middelalder; ca. 800–1200. No. 39 *Skriftserie fra Historisk institutt, Akademisk avhandling NTNU, Trondheim*.
- Sauvage, R. & Mokkelbost, M. 2016: Rural buildings from the Viking and Early Medieval Period in Central Norway. *The Agrarian Life of the North 2000 BC – AD 1000* (eds. Iversen, F. & Pettersson, H.): 275–292. Portal Academic.
- Schetelig, H. 1910: Smaa bronsespænder fra folkevandringstiden. Separat avtryk av *Oldtiden for 1910*. Dreyers boktrykkeri, Stavanger.
- Schøning, G. 1979 [1910]: *Reise som gjennom en Deel af Norge i de Aar 1773, 1774, 1775 paa Hans Majestets Kongens Bekostning er gjort og beskrevet af Gerhard Schøning*. Bind I. Tapir forlag, Trondheim.
- Sjøvold, T. 1974: The Iron Age Settlement of Arctic Norway II, Late Iron Age. *Tromsø Museums Skrifter* Vol. X, 1. Tromsø/Oslo/Bergen.
- Slomann, W. 1950: Medelpad og Jämtland i eldre jernalder. *Universitetet i Bergen, Årbok* 1948, *Historisk-antikvarisk rekke* Nr.2. Bergen.

- Snorres kongesagaer 1942. Oversatt av A. Holtsmark & D.A. Seip. Gyldendal Norsk forlag, Oslo.
- Sognnes, Kalle 1988: Sentrumsdannelser i Trøndelag. En kvantitativ analyse av gravmaterialet fra yngre jernalder. Fortiden i Trondheim bygrunn: Folkebibliotekstomten. Meddelelser nr.12. Riksantikvaren. Trondheim.
- Sognnes, Kalle 2005: I bronsens og jernets tid. Fosens historie. Frå istid til 1730 (red. Aune, K.): 137–197. Skrifter utgitt av Fosen historielag 7. Orkanger.
- Solem, T. 1989: Blanket bog formation at Haramsøy, Møre og Romsdal, Western Norway. *Boreas* 18: 221–235.
- Solem, T. 2000: The bountiful life in th Mesolithic at Tjeldbergodden, Møre og Romsdal county, Norway. *AmS-Skrifter* 16: 73–83.
- Solem, T. 2001: Naturvitenskapelig undersøkelse Viklem, Ørland, Sør-Trøndelag. Upublisert rapport, NTNU Vitenskapsmuseet, Topografisk arkiv.
- Solem T. & Solem, J.O. 1997: Shoreline displacement on the coast of Sør-Trøndelag and Møre and Romsdal, Central Norway; a botanical and zoological approach. *Norsk Geologisk Tidsskrift*, Vol.77: 193–203.
- Stenberger, M. 1964: *Det forntida Sverige*. Uppsala.
- Stenvik, L.F. 1990: Jernvinna i Midt-Norge. *Heimen* 1990(4):209–218.
- Stenvik, L.F. 2015: The bloomery in Mid-Norway: A retrospective glance and foresight. Exploitation of outfield resources – Joint Research at the University Museums of Norway (eds. Indrelid, S., Hjelle, L.H. & Stene, K., Co-eds. Berglund, B., Callanan, M., Kaland, S. & Stenvik, L.): 85–98. Universitetsmuseet i Bergen skrifter nr.32.
- Sørensen, T. 2008: Ørlandsbok. Kirkehistorie og kristenliv. Utgitt av Yrjar Heimbygdslag.
- Thunmark-Nylén, L. 1995: Die Wikingerzeit Gotlands I, Abbildungen der Grabfunde. Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien, Stockholm.
- Thunmark-Nylén, L. 1998: Die Wikingerzeit Gotlands II, Typentafeln. Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien, Stockholm.
- Torp, A. 1992 [1919]: Nynorsk etymologisk ordbok. Bjørn Ringstrøms antikvariat, Oslo.
- Trondhjems Reformats 1589. Norske kyrkjelige jordebøker II, s. 1–104. Utgitt for Kjeldeskriftfondet ved Anne-Marit Hamre. Norsk historisk kjeldeskrift-institutt. Oslo 1983.
- Urbańczyk, P. 1995: Viklem/Brekstad, Ørland kommune, Report for field season 1995. Upublisert rapport NTNU Vitenskapsmuseet, Topografisk arkiv.
- Vorren, K.D. 1986: The impact of early agriculture on the vegetation of northern Norway. A discussion of anthropogenic indicators in biostratigraphical data (red. Behre, K.E.): 1–18. *Anthropogenic Indicators in Pollen diagrams*. A.A. Balkema.
- Ystgaard, I. 2014: Krigens praksis. Organisert voldsbruk og materiell kultur i Midt-Norge ca. 100–900 e.Kr. Doktoravhandling ved NTNU 2014:68.
- Wik, B. 1991: Undersøkelse av boplasslag, Viklem gnr.68/1, Ørland kommune, Sør-Trøndelag fylke. Upublisert rapport 11.06.1991, NTNU Vitenskapsmuseet, Topografisk arkiv.
- Øien, R.I. 2008: Arkeologiske undersøkelser i forbindelse med utvidelse av Ørland Kirkegård. Viklem, Ørland Prestegård gnr/brnr 68/1, Ørland kommune, Sør-Trøndelag kommune. Upublisert rapport NTNU Vitenskapsmuseet, Topografisk arkiv.
- Øye, I. 2005: Kammer, kjønn og kontekst. Fra funn til samfunn. Jernalderstudier tilegnet Bergljot Solberg på 70-årsdagen. UBAS Nordisk, Universitetet i Bergen, Arkeologiske skrifter, s. 393–415.
- Ørland bind I 1974: Ørland topografisk-arkeologisk registrering 1971, bind I: faste fornminner. Universitetet i Trondheim, Det Kgl. Norske Videnskabers Selskab, Museet. Trondheim.
- Aasen, I. 1983 [1873]: Norsk Ordbog med dansk forklaring, Sjette Udgave. Fonna Forlag, Oslo.
- Aasvang, T. 1994: Undersøkelse av boplassområde 13.06.1994, Viklem gnr 68/1, Ørland kommune, Sør-Trøndelag. Upublisert rapport NTNU Vitenskapsmuseet, Topografisk arkiv.

APPENDIKS

¹⁴C-dateringer av materiale fra torvsøyle på Veklem. Kalibrering Oxcal 4.3, Bronk Ramsey (2017).

Lab.nr.	Dybde i cm	Datering B.P.	Kalibrert datering 68,2 %	Kalibrert datering 95,4 %
T-12009	195–193	2545 ± 85	BC805–540	BC828–412
T-13979	110–108	855 ± 60	AD1055–1255	AD1040–1267

¹⁴C-dateringer av materiale fra boplassutgravinger på Veklem 1991–2007. Kalibrering Oxcal 4.3, Bronk Ramsey (2017).

Lab.nr.	Utgravings- år	Felt og struktur	Konstruksjon	Treslag (trekull)	Datering B.P.	Kalibrert datering 68,2%	Kalibrert datering 95,4%
T-9839	1991	Felt 18, kokegrop 2	Kokegrop	Bjørk	1310 ± 65	AD655– 769	AD617– 880
T-9840	1991	Felt 10	Gardshaug, lag 4, nederste kul- turlag	Gran	470 ± 80	AD1324– 1616	AD1302– 1635
T-13116	1995	Felt I, 30:23	Kokegrop	Løvved	1480 ± 75	AD436– 649	AD416– 666
T-13117	1995	Felt II, 33:70	Stor grop, gam- melt bekkefar	Løvved	2205 ± 100	BC391– 165	BC488– AD17
T-13118	1995	Felt II, 50, 27	Kokegrop	Løvved	1955 ± 70	BC40– AD125	BC156– AD227
TUa-1806	1995	Felt IV, 80:41	Sikkert stolpe- hull	Løvved	1815 ± 50	AD135– 252	AD81– 334
TUa-1807	1995	Felt IV, 85:51	Sikkert stolpe- hull	Løvved	1580 ± 50	AD425– 536	AD385– 595
TUa-1808	1995	Felt IV, 86:53	Grop	Løvved	1650 ± 55	AD332– 531	AD255– 540
TUa-1809	1995	Felt III, 91:34	Sikkert stolpe- hull	Løvved	2191 ± 55	BC359– 194	BC389– 106
TUa-1810	1995	Prøvesjakt i øst- feltet 84x/145y	Grop	Løvved	1720 ± 55	AD253– 387	AD141– 423
T-16378	2000	169	Nedgraving	Bjørk, furu	1565 ± 80	AD411– 571	AD334– 646
T-16379	2000	61	Usikkert ild- sted	Furu	185 ± 60	Yngre enn AD1655	
TUa-4066	2000	54	Hus A, stolpe- hull	Bjørk	4.6 ± 0.6%		
TUa-4067	2000	130	Hus A, stolpe- hull	Bjørk, hassel	150 ± 45	AD1675– 1945	

TUa-4068	2000	200	Hus B, vegggrøft	Hassel, hegg rogn	1675 ± 50	AD260-422	AD241-534
TUa-4069	2000	169	Nedgraving	Furu	795 ± 45	AD1211-1273	AD1160-1284
TUa-4202	2001	1A	Brannlag inntil og utenfor kantkjede i Veklemsgaugen	Bjørk	2250 ± 50	BC389-211	BC399-201
TUa-4203	2001	Sjakt 1	Brannflak med skjorbrent stein-avfall	Bjørk	1105 ± 30	AD897-981	AD884-1013
TUa-4209	2001	16	Stolpehull	Bjørk	1585 ± 45	AD423-536	AD386-575
TUa-4210	2001	36	Hus A, stolpehull	Bjørk	420 ± 30	AD1438-1479	AD1427-1618
TUa-4211	2001	49B	Stolpehull	Bjørk	1630 ± 40	AD382-533	AD388-539
T-16549	2001	3	Påfylt masse på Veklemsgaugen	Furu	495 ± 55	AD1330-1452	AD1303-1612
T-16563	2001	56	Stolpehull	Never	355 ± 40	AD1470-1630	AD1453-1637
T-19161	2007	51	Kokegrop	Bjørk	1425 ± 40	AD601-653	AD560-665
T-19162	2007	189	Kokegrop	Bjørk	2040 ± 50	BC111-AD21	BC179-AD63
T-19163	2007	71	Kokegrop	Bjørk, furu	2080 ± 80	BC201-AD5	BC358-AD70
T-19164	2007	112	Kokegrop	Bjørk, furu	1955 ± 75	BC44-AD128	BC161-AD232
T-19165	2007	249	Kokegrop	Bjørk, furu	1330 ± 60	AD648-767	AD600-865
T-19166	2007	113	Kokegrop	Bjørk	2100 ± 75	BC346-2	BC359-AD51
T-19167	2007	150	Kokegrop	Bjørk	1895 ± 45	AD55-209	AD20-234
T-19168	2007	178	Kokegrop	Bjørk	1570 ± 60	AD421-547	AD354-613
T-19169	2007	11	Kokegrop	Bjørk, furu	1180 ± 80	AD728-963	AD674-994
T-19170	2007	106	Kokegrop	Bjørk	2155 ± 80	BC357-95	BC391-295

¹⁴C-dateringer av trekull fra Veklemshaugen. Kalibrering Oxcal 4.3, Bronk Ramsey (2017).

Lab.nr.	Lag	Trekull	Datering BP	Kalibrert datering 68,2%	Kalibrert datering 95,4%
T-16549	Påfylt masse	Furu	495 ± 55	AD1330–1452	AD1303–1612
TUa-4202	Brannlag inntil og utenfor fotkjede	Bjørk	2550 ± 50	BC800–556	BC811–520